

عوامل موثر فضای مجازی و رسانه ها در تربیت کودک

سیده سارا سیدحاتمی^۱

^۱ کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشگاه محقق اردبیل

اداره آموزش و پرورش شهرستان اردبیل

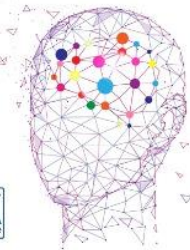
sarahatami101@gmail.com

۰۹۱۴۴۵۴۳۶۷۷

چکیده

تربیت کودک یکی از وظایف خطیر والدین از روان شناسان بر این باورند که عمده شخصیت فرد در همان سال های اول زندگی شکل گیرد بنابراین بهترین دوران برای تربیت هر فرد در دوران کودکی از موارد دیگر مناسب ترین زمان برای پرورش رفتارهای مطلوب برای به کارگیری در دورانهای بعدی زندگی زمانی است. با توجه به ظهور عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات نوع تربیت میزان این دو عنصر با دوره های گذشته متفاوت است در دنیای امروز با پیشرفت تکنولوژی و وسایل ارتباطی از جمله ماهواره رسانه ها اینترنت تلفن همراه شبکه های اجتماعی و امثال اینها و سوی دیگر با کم رنگ شدن روابط صمیمی والدین و فرزندان قرار گرفتن بنیان خانواده در مسیر تهاجم فرهنگی دور شدن والدین توجه کافی نداشتن به تربیت فرزندان انجام پژوهش های تربیتی و آگاهی بخشی به خانواده ها در رابطه با مسائل تربیتی فرزندان بسیار ضروری به نظر می رسد. روش تحقیق حاضر توصیفی تحلیلی است مواد پژوهش شامل کلیه منابع و پژوهش ها، کتاب ها، مقالات و پایان نامه های مرتبط با موضوع مورد بررسی می باشد. پژوهش حاضر تلاش دارد عوامل موثر بر تربیت کودک از جمله خانواده فضای مجازی و رسانه ها را مورد بررسی قرار دهد.

کلمات کلیدی: تربیت، کودک، رسانه، فضای مجازی، خانواده

مقدمه

مسئله تربیت از نیازهای ضروری و مهم هر جامعه انسانی محسوب می شود در این میان تربیت کودک و وظیفه خطیری است که به ویژه برای والدین مسئولیت آفریند و کیفیت تحقق آن می تواند برای فرد جامعه و خانواده سرنوشت ساز باشد (کیان، ۱۳۹۴). در جهان امروز کودکان به عنوان مهم ترین سرمایه های ملی هر کشور مورد توجه خاص قرار گرفته است از این رو نقش تربیتی کودکان، شناخت و پرورش استعدادهای آنها توسط والدین به عنوان اولین معلمان و مربیان علاقمند به تربیت و سرنوشت آنها، بسیار ضروری است. به ویژه آن که گفتار، کردار و شخصیت کودک از بدو تولد تا مرحله نوجوانی و حتی جوانی بیش از همه تحت تأثیر خانواده قرار دارد. تعلیم و تربیت کودک بستگی به عوامل و شرایط مختلفی دارد و طبیعت آدمی و محیط زیست از مهم ترین و اساسی ترین عوامل تأثیر گذار در روند تربیت کودک هستند طبیعت انسان یا همان وراثت که شامل خلق و خوی و هوش و توانایی است و بیشتر از طریق پدر و مادر و ژن های آنها به ارث می رسد و تأثیر کلیدی در شکل گیری شخصیت کودک دارد. عامل محیط زیست نیز عامل تعیین کننده ای است که بیشتر زمینه ی شکوفایی استعداد و توانایی کودک را فراهم می کند که خود وابسته به شرایط خاصی است که کودک در آن رشد می کند. تأثیر پذیری از محیط زیست که شامل خانواده و جامعه و هنجارها و قوانین موجود در آن است در تربیت و رشد شخصیتی کودک از لحاظ جسمی و عاطفی نقش و اهمیت زیادی دارد.

روش پژوهش

روش تحقیق حاضر توصیفی تحلیلی است مواد پژوهش شامل کلیه منابع و پژوهش ها، کتاب ها، مقالات و پایان نامه های مرتبط با موضوع مورد بررسی می باشد ابزاری. که در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات مورد استفاده قرار گرفته، روش سندکاوی است. بر این اساس، کلیه کتاب ها، مدارک، اسناد، مقاله ها و پژوهش های در دسترس پژوهشگران که به بررسی این مفاهیم پرداخته اند، مورد مطالعه قرار گرفته و از آنها فیش برداری شده است.

بیان مسئله

تربیت کودک یکی از وظایف خطیر والدین از روان شناسان بر این باورند که عمده شخصیت فرد در همان سال های اول زندگی شکل گیرد بنابراین بهترین دوران برای تربیت هر فرد در دوران کودکی از موارد دیگر مناسب ترین زمان برای پرورش رفتارهای مطلوب برای به کارگیری در دوره های بعدی زندگی زمانی است که هنوز شخصیت کودک شکل گرفته و منصور این امر احساس در وهله اول بر عهده خانواده به ویژه والدین است با توجه به ظهور عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات نوع تربیت میزان این دو عنصر با دوره های گذشته متفاوت است در دنیای امروز با پیشرفت تکنولوژی و وسایل ارتباطی از جمله ماهواره رسانه ها اینترنت تلفن همراه شبکه های اجتماعی و امثال اینها و سوی دیگر با کمرنگ شدن روابط صمیمی والدین و فرزندان قرار گرفتن بنیان خانواده در مسیر تهاجم فرهنگی دور شدن والدین توجه کافی نداشتن به تربیت فرزندان انجام پژوهش های تربیتی و آگاهی بخشی به خانواده ها در رابطه با مسائل تربیتی فرزندان بسیار ضروری به نظر می رسد. (کیان، ۱۳۹۴). پژوهش حاضر تلاش دارد عوامل موثر بر تربیت کودک از جمله خانواده، فضای مجازی و رسانه ها را مورد بررسی قرار دهد.

مفهوم و جایگاه تربیت

تربیت در لغت به معنای پرورند، نشو و نما دادن و زیاد کردن و از ماده "ربو" است که به معنای اوج گرفتن، افزودن و رشد کردن است. برخی گفته اند " تربیت "، "از حد افراط و تفریط بیرون آمدن و به حد اعتدال سوق دادن " است اما " تربیت " در اصطلاح "کوشش برای ایجاد دگرگونی مطلوب در فرد و به کمال رساندن تدریجی و مداوم او " است به عبارت دیگر " تربیت " شامل " به فعلیت رساندن استعدادها به کمال رساندن فرد مستعد کمال و نیز مراقبت از او در مسیر رشد و سیر او و به سوی کمال است (کیان، ۱۳۹۴).

استاد شهید مطهری در زمینه تعریف تربیت می گوید:

"تربیت عبارت است از پرورش دادن، یعنی به فعلیت در آوردن استعدادهای درونی ای که در یک شیء هست. و لهذا تربیت فقط در مورد جاندارها صادق است." (مطهری، ۱۳۸۳).

پس، تربیت، یک عمل عمدی، آگاهانه و دارای هدف است که به منظور رشد دادن، ساختن، دگرگون کردن و نیز شکفتگی استعدادهای مادرزادی انجام می شود.

در ارتباط با اهمیت تربیت، حضرت علی علیه السلام به فرزند خود امام حسن علیه السلام می فرماید: "قلب کودک نورس همانند زمین کاشته نشده، آماده پذیرش هر بذری است که در آن پاشیده شود از این رو در تربیت تو شتاب کردم پیش از آنکه دل تو سخت شود و اندیشه ات به چیز دیگری مشغول شود تا به استقبال کارهای بیشتابی که صاحبان تجربه، زحمت آزمودن آن را کشیده اند و تورا از تلاش و یافتن بی نیاز ساخته اند (کیان، ۱۳۹۴)

عوامل موثر بر تربیت کودکان

خانواده:

ما در دنیای زندگی می کنیم که خانواده نقش بسیار کلیدی و مهمی را در شکل گیری شخصیت کودکان ایفا می کند و تحت شرایط صحیح کودکان را آماده می سازد تا توانایی های خود را بشناسند و آن را به عنوان نقش های سودمند در یک جامعه بکار گیرند. اگر یک خانواده دچار تعارض ها و اختلال های زیادی باشد این کانون سرد و بی روح می تواند باعث کجروی ها و اثرات نامطلوبی بر روی فرزندان باشد. طبیعی است که خانواده در طی نخستین سال های زندگی کودک بر اثر تماس نزدیک و دائمی با او، نقش قابل ملاحظه ای در شکل گیری شخصیت وی دارد. محیط گرم و دوستانه خانواده که در آن پدر و مادر و اعضای دیگر خانواده دارای روابط خوب و صمیمانه هستند کودکان سالم تر و با شخصیت مثبت و فعال بار می آیند. باز تاب عشق و علاقه خانوادگی را به صورت کار و کمک به دیگران نشان می دهند برعکس خانواده از هم پاشیده و زندگی در محیط های آلوده اساس کجروی ها، در کودکی را پایه گذاری می نماید و این امر در نوجوانی با شدت وحدت ظاهر می شود. (ستوده، ۱۳۷۹) وقتی کودکی از داشتن یکی از والدین خود محروم می شود دچار نوعی کمبود و خلاء عاطفی است که این خلاء به راحتی قابل جبران نیست.

خانواده، نهادی مهم، کلیدی و کانون رشد و آرامش بشری است که بر اساس طبیعت و فطرت الهی و نیازهای جسمی و روحی تشکیل می شود و انسان راه کمال خود را از این طریق می پیماید. خانواده، نهاد قدرتمند تربیتی است که در آیات و روایات بر نقش تربیتی آن تأکید فراوان شده است و استحکام و نقش آفرینی آن، برای رفع دغدغه های والدین، اجتناب پذیر است (حاجی بابایی، ۱۳۹۱).

خانواده در شکل گیری وجهه نظرها، ارزشها و باورداشتهای افراد نقش اصلی را برعهده دارد، و بر نوع روابطی که فرد با عوامل و نهادهای اجتماعی دیگر دارد، تأثیر می گذارد. از نظر تربیتی نیز تأثیر خانه و خانواده در فرد، بسیار نامحدود است و می توان گفت که پایه های تربیتی فرد در خانه نهاد شده است؛ چون محیط خانه با فضایی که استقرار روانی در کودک می نماید و با وسایلی که نیازمندی های روانی او را تأمین می کند و فرصتی که برای ارضاء تمایلات و غرایز او فراهم می سازد، همگی آنها در طرز رشد او مؤثر هستند. چنان که خانه، اساس صحت اخلاقی فرد را بنیانگذاری می کند و ارزشهای اخلاقی را در او نهادینه می سازد (آقامحمدی، ۱۳۹۰).

در این میان، نقش والدین در رتبه نخست اهمیت قرار دارد و آنها باید تلاش کنند تا مربی از سر شوق و اشتیاق به تجارب درونی دست یابد، به نحوی که بتواند فطرت خداجوی خود را کشف و تجربه دینی را به طور حضوری شهود نماید. پس والدین به عنوان الگوهای اصلی و بی بدیل زندگی کودک، می توانند احساسات، علایق، ویژگی های مثبت اخلاقی و ارزشهای دینی را به او منتقل کنند. در بیان اهمیت موضوع همین کافی است که امام محمد غزالی می گوید: "کودک امانتی است در دست پدر و مادر که هرچه در آن کشت کنی همان را درو خواهی کرد".

خانواده، مناسب ترین بستر برای اجتماعی شدن کودک است و روح سازگاری کودک با جهان پیرامون خود، در کانون خانواده شکل می گیرد. کودک در محیط خانواده خواستار مرهمی برای تسکین دردها، شکست ها و گرفتاری های خویش است و اگر انتظارات کودک در خانواده تأمین نشود، در

بیرون از خانواده به دنبال راهی برای رسیدن به رضایت خاطر و آرامش می گردد، حال آنکه بر سر راه بیشتر آنان، دام های فراوان و متنوعی گسترده شده است که آنان را از کام یابی بازمی دارد.

آسیب شناسان اجتماعی، یکی از عمده ترین علل بزه کاری را ستیز در خانواده می دانند و معتقدند جدایی والدین نقش بسیار منفی و ویرانگر در شخصیت کودکان دارد و زمینه را برای جرم و جنایت فراهم می کند. بیشتر بزه کاران، آغاز طغیان خود را جدایی پدر و مادر، اختلافات خانوادگی و متشنج بودن خانواده ذکر می کنند. جای تردیدی نیست که خانواده نقش مهمی در پایه زبرین شخصیت فرد دارد. (کریمی، ۱۳۸۱).

رسانه

امروزه رسانه ها به عنوان یکی از ابزارهای اصلی انتقال و گسترش ارزشهای فرهنگی و اجتماعی، در رفتار کودکان و نوجوانان و تغییر رفتار اجتماعی آنان، دارای نقش مهمی است. رسانه ها به ابزارهای انتقال پیامها از فرستنده یا فرستندگان به مخاطب یا مخاطبان گفته می شود؛ که شامل روزنامه، کتاب، رادیو، تلویزیون، ماهواره، تکنولوژی های نوین ارتباطات و اطلاعات و اینترنت و... است. این وسایل دارای ویژگی هایی مانند پیامگیران ناآشنا، سرعت عمل زیاد و تکثیر پیام هستند (دادگران، ۱۳۸۴). آموزه ها و اطلاعات متنوعی از طریق رسانه ها؛ به ویژه تلویزیون، به کودکان و نوجوانان ارائه می شود کارکردهای رسانه های جمعی، به ویژه رسانه های شنیداری و غیرمتمامل به دلیل کارکرد متنوع خود و ایجاد تغییرات پیوسته، به تدریج جای ارتباط بین فردی، از نوع چهره به چهره را گرفته و موجب شده اند فضای انفرادی، به جای فضای جمعی و عاطفی در خانواده حاکم شود؛ به طوری که گسترش تکنیکی رسانه های شنیداری و رایانه ای، ارتباط مستقیمی با فردگرایی و دوری از فضای روانی و عاطفی خانواده را نشان می دهد. به عبارت دیگر، این ابزارها، به تدریج فضای روانی و محیطی گفت و گو را در یک ارتباط بین فردی، خدشه دار می کنند و اعضای گروه را به جای هم گرایی، به واگرایی سوق می دهند؛ تا جایی که هر عضو خانواده، صرفاً در یک فضای فیزیکی مشترک زندگی کرده، اما هیچ تعاملی با هم نخواهند داشت. و متأسفانه، اهداف آنها نیز به تدریج نسبت به هم، واگرا و منفک می شود. در این مسیر، تعامل واقعی فرد به جای آنکه با افراد دیگری در محیط انسانی سامان یابد، با رسانه های الکترونیکی، شکل می گیرد و به دلیل برتری تکنولوژیکی و تجهیزات خیره کننده رسانه ای، نوعی رعب فرهنگی و انفعال شخصیتی در فرد ایجاد می شود. در نتیجه، افراد خانواده به جای گفت و گوی صمیمی با یکدیگر که می تواند به تقویت پیوندهای عاطفی و انسجام اعضای خانواده منجر شود، با ابزارهای الکترونیکی ارتباط برقرار می کنند؛ ارتباطی که فاقد بار عاطفی، احساسی و هیجانی است. آسیب ارتباطی ناشی از حضور رسانه ها، بیشتر در دو نوع ارتباط، بروز می کند. یکی، ارتباط بین فرزندان و والدین و دیگری، ارتباط بین زن و شوهر است. تجربیات نشان می دهند که هر اندازه ارتباط میان فرزندان و والدین و همچنین ارتباط میان همسران به دلیل تغییر مخاطب کاهش یابد، پیوند عاطفی و هیجان و همچنین همگونی شناختی میان اعضاء خانواده نیز کاهش می یابد که این موضوع، انسجام گروه را به مخاطره می اندازد (کازنو، ۱۳۸۴).

رسانه ها به عنوان یکی از عوامل مهم تأثیرگذار بر تحولات خانواده، نقش اساسی در دگرگونی روابط درونی بین اعضاء آن داشته اند. این تحولات باعث سست شدن پیوندهای درون خانواده، افزایش طلاق، ناتوانی در تربیت فرزندان و... شده و از سوی دیگر پیامدهای مثبتی چون افزایش سطح آگاهی اعضاء خانواده، شناخت روشهای بهتر در برخورد با فرزندان، استفاده بهینه از امکانات بهداشتی، آموزشی و... داشته است. در واقع رسانه از سویی باعث تقویت برخی از ارزشهای اجتماعی و از سوی دیگر باعث تضعیف آنها شده است. آنچه می تواند نقش و اهمیت رسانه را در بعد مثبت آن افزایش دهد، شناخت علمی و دقیق ویژگی ها و کارکردهای نوین خانواده است و تنها در این صورت رسانه می تواند با تولید برنامه های مناسب، ضمن دستیابی به اهداف تعریف شده از پیامدهای ناخواسته آن جلوگیری کند و همچنین رسانه می تواند با اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم بر نهاد خانواده، بسیاری از ناهنجاری های درون خانواده را کاهش دهد و در تعالی خانواده مؤثر واقع شود. از آنجا که الگوسازی رسانه برای والدین و فرزندان امری بدیهی است و تجربیات فراوانی این موضوع را به اثبات رسانده است، عملکرد رسانه در قالب طرح الگوهای مؤفق، ضمن تقویت باورهای درست و تصحیح نگرشهای نادرست، منجر به تغییر رفتار به عنوان هدف غایی آموزش خواهد شد. (سعید و فراهانی، ۱۳۹۱).

محققان با تأکید بر نقش منفی رسانه ها در زمینه هویت یابی جوانان و نوجوانان یادآور شدند «امروز ما دارای یک نظام و محیط فرهنگی هستیم که آن را نه پدر و مادرها ایجاد کرده اند، نه مدارس، نه مذاهب و نه هیچ فرهنگ مربوط به جامعه. این محیط دستپرورده تعداد کمی از نهادها و شرکت های بزرگ است که نفوذ تجاری، سیاسی و رسانه ای دارند و مانع هویت یابی کودکان و نوجوانان با الهام از جنبش محیط

فرهنگی میشوند. (حیدری و رضانی، ۱۳۹۳).

فضای مجازی

قرن بیست و یکم همسو با گسترش فضاهای علمی نوین فن آوری های نوین اطلاعاتی گسترش فراگیری در یافته و تحولاتی را در سطح جوامع تغییر و تحول ۲۳۰ زندگی بشر ایجاد نموده است و ابعاد زندگی انسان را با جهان جدیدی مواجه ساخته این تحولات به گونه غیر قابل تصور بر کودکان تاثیر گذاشته و عمق این تاثیر را نیز به طور روز افزون در حال گسترش است امروزه فناوری های اطلاعاتی ارتباطی به کلیه فضاهای اجتماعی سازمانی و حتی محیط های خانوادگی جوامع بشری نفوذ کرده و شیوه زندگی روزمره افراد را تا حد قابل ملاحظه ای طرح قرار داده است به تعبیرمانوئل کاستلز، فناوری های نوین اطلاعات نقاط دور عالم را در شبکه جهانی بیت پیوند می دهد ارتباطات یا رایانه ای مجموعه زبان مجازی را به وجود می آورد و در نتیجه آن همه ساختارها و فرایندهای مادی و معنوی شری دگرگون می سازد (کاستلز، ۱۳۸۰).

در راستای گسترش چشمگیر فضای مجازی در کلیه وجود زندگی بشر تولید شبکه های انسانی به شکل دیجیتالی منجر به افزایش تعاملات بین فردی و اطلاعاتی مجازی بین افراد گردید و نه تنها مرز های کودکی را به رسمیت نمی شناسند بلکه با قابلیت هایی که در این شبکه ها وجود دارد هر روز بر ساخت شکنی از مفهوم کودکی افزوده شده است. فضای مجازی به عنوان یک محیط اجتماعی پیچیده دارای ظرفیت های است که می تواند ورود اطلاعات به ذهن کودکان را تسهیل نماید از جمله ویژگی های تبادل اطلاعات به صورت تصویری و به همراه جذابیت های بصری از اگر در گذشته کودکان برای دریافت اطلاعات نیازمند سواد آموزشی بوده و در غیر این صورت امکان استفاده از اطلاعات و دنیای بزرگسالی برای آنها فراهم نبود امروز به کودکان از طریق امکان های بصری فضای مجازی به راحتی حتی اطلاعاتی که بر اساس نظر اریز در محدوده سنی آنها قرار ندارد را ترسیم می کنند (عالی، ۱۳۹۷).

با توجه به گسترش روابط نوین در فضای مجازی مخاطرات جدید و نوین نیز خانواده ها را تهدید می کنند مفهوم فضای مجازی امروز با اختراع اینترنت و تکامل سرویس های آن گونه های جدیدی از ارتباطات مجلس شکل گرفته اند در آغاز قرن ۲۱ و هزاره سوم ارتباطات اینترنتی ارتباط مجازی و سرش بیاد مرزی دارد فضای مجازی عنوانی برای دنیای کم سابقه و نوظهور در عصر پیدایش و گسترش رسانه های جدید ارتباطی است که بیش از دو دهه نیز از رواج آن در جهان می گذرد می توان فضای مجازی را در جهان ارتباط متقابل رایانه ها و جامعه حاصل از این ارتباط ها دانست (ذکایی و خطیبی، ۱۳۸۵).

پایامدهای نامطلوب و اخلاقی فضای مجازی برای خانواده امروز روش های ارتباطی بازیگران از طریق فضای مجازی افزایش یافته از و خانواده ایرانی در سید فرهنگی خود با فضای مجازی مواجه است که به نوبه خود بخشی از فرایند تاثیر گذاری در خانواده را هدف گرفتند بعضی از فضای مجازی تمام تمرکز خود را بر مقوله خانواده و نهاد است و مشترک برنامه های این شبکه ها عبارتند از تعویض خانواده های بی سامان و جامعه در مقابل ساختار خانواده عادی سازی خیانت همسران به یکدیگر عادی جلوه دادن روابط جنسی دختر و پسر قبل از ازدواج ترویج فرهنگ هم باشی به جای ازدواج و عادی جلوه دادن سقط جنین برای دختران است (شکریبیگی، ۱۳۹۰).

از دیگر اثرات فضای مجازی در خانواده ها کمرنگ شدن ارتباط های اجتماعی حقیقی به این احوال از این امر خود باعث منزوی شدن فرد و جامعه و فردیت گرایی می شود (حبیبی، ۱۳۸۹) و افزایش روحیه فرد گرایی در افراد جامعه می شود به صورت های مختلف باعث آسیب زدن فرد و ایجاد بیماری های مختلف روانی در و شکل گیری بی نظمی و ناامنی اجتماعی در جامعه می شود (جان پرور و حیدری موصول، ۱۳۹۰).

فضای مجازی تفننی بدیع و هیجان انگیز برای کودکان از چه به طور مستقیم سبب به وسیله ابزار آنلاین تفریح و سرگرمی و چه به وسیله بازی های رایانه ای و البته تلفن ساده و سرک کشیدن در گروه های مورد علاقه اما آنچه قابل تحمل از آن است که هویت مجازی و حریم شخصی ارتباط نزدیک با هم دارند مجازی یک نفر می تواند مطمئن باشد که حریم خصوصی و شخصی اش می شود دیگر نمی تواند تمام سوابق و مطالب درباره او را در اینترنت و سایر بانک های اطلاعاتی دنبال کند این فضا بر خلاف کودکی در قرنهای گذشته که بر مراقبت از کودکی بنا بود و مراقبتی را ایجاد نموده اند زیرا گستردگی این فضا امکان مراقبت از کودکی را از آنها سر نموده است (عالی، ۱۳۹۷).

مطالعات نشان می دهد استفاده از فضای مجازی اینترنت و بازی های رایانه ای به علت اینکه فعالیتی زمان گیر از می تواند بر روی روابط اجتماعی

خانوادگی و مدل تعامل کودک با خانواده اش تأثیر بگذارد و حتی آن را کاهش دهد. (جوادی، ۱۳۸۳، به نقل از ربیعی محمد زاده، ۱۳۹۲).

لیری (۱۹۹۵) و مادر و مانکر (۲۰۰۷) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در بین کودکان و نوجوانان به اضطراب و کاهش روابط چهره به شعر منجر شده است. (حسن زاده و رضا یی، ۱۳۸۹). استفاده نابجا و بیش از حد از بازی های رایانه ای عواقب جسمی و روانی به دنبال دارد از پیامدهای منفی بازی های رایانه ای در بعد اجتماعی به کاهش تعاملات اجتماعی انزوای اجتماعی و کارکردهای مدرسه در کودکان اشاره کرد کروات و گروس (۲۰۰۰) برای کودکان بازی های اینترنتی یک ارتباط طبیعی و محیطی است که بسیاری از اوقات فراغت خود را صرف آن می کنند همچنین یکی از مسائل مهمی که درباره رفتاری های اجتماعی در جهان امروز به چشم می آید میزان انزوای اجتماعی و گسستگی حاصل از آن است کی از لحاظ ذهنی در انسان احساس بی پناهی مضاعف و عدم امنیت و اعتماد و از طریق محرومیت و عدم رضایتمندی از زندگی ایجاد می کند این مساله به خودی خود ایجاد کننده مشکل اساسی برای کودکان از چرا که از یک طرف کودک را از وارد شدن به روابط اجتماعی که به نحوه نیازهای اساسی اش را برطرف می کند محروم می سازد و از طرف دیگر امکان فراهم شدن زمینه های همبستگی اجتماعی و مشارکت را از بین می برند (ربیعی و محمدزاده، ۱۳۹۲).

زمانی و همکاران (۲۰۱۰)، در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که اعتیاد به بازی های رایانه ای بر کم و کیف و مهارت های اجتماعی تأثیرگذار است و به عبارت دیگر با افزایش اعتیاد به بازی های رایانه ای مهارت های اجتماعی کمتر می شود (مهدیان و همکاران، ۱۳۹۳). همزمان با دسترسی گسترده مردم به نوعی وابستگی در کودکان هستیم از طرفی در عین حال که روابط افراد به ویژه کودکان نوجوانان و جوانان در جهان مجازی افزایش می یابد در مقابل از روابط آنها در جهان واقعی کاسته می شود افراد دارای اعتیاد به اینترنت افراد گوشه گیر و درونگرا و منزوی و دوره روابط اجتماعی محدود می باشند (سامسون و کین، ۲۰۰۵، به نقل از غفاری، ۱۳۸۹، به نقل از حسن زاده و همکاران، ۱۳۹۱).

کارشناسان معتقدند: گذران اوقات فراغت در فضای مجازی یک چالش جدی تربیتی است. ورود بی رویه و گ ذراندن اوقات فراغت دانش آموزان در فضای مجازی و اینترنت به دلیل اینکه این سبک مصرف رسانه ای مناسب نیست و استفاده صحیح از شبکه های اجتماعی و ورود به فضای مجازی در جامعه به درستی تبیین و فرهنگسازی نشده است؛ یک چالش جدی به حساب می آید. چرا که اغلب خانواده ها به دلیل ساختار سنتی چندان با این گونه فضاها آشنایی ندارند، و از سوی دیگر در زندگی امروزی گریز و چاره ای نیز جز استفاده از فضای مجازی نیست. فقدان فرهنگ استفاده مناسب از فضای مجازی میتواند آسیبهای بسیاری به پرورش مناسب کودکان و نوجوانان وارد سازد. (ناجی، ۱۳۹۹).

نوابخش، هاشم نژاد، رادشم پور (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان بررسی آثار اینترنت و موبایل در تغییر هویت نوجوان و جوان ۱۵-۲۹ سال استان مازندران روی حدود ۴۰۰ نوجوان و جوان با توجه به فرضیات تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که گرایش به استفاده از اینترنت و موبایل هم در تغییر هویت فردی آنان، هم هویت گروهی، هم ارزش های خانوادگی، هم ارزش های فرهنگی، ارزش های دینی و نیز ارزش های اجتماعی آنان، مؤثر است آسیب های فضای مجازی برای کودکان واقعی است. دنیای امروز دنیای تکنولوژیهای جدید است که چنان با سرعت وارد زندگی بشر شده و راه نفوذ خود را ادامه میدهند که نمیتوان از کنار آنها با بی تفاوتی گذشت؛ بلکه باید با آنها به روش صحیح برخورد کرد تا بیشترین سود و استفاده حاصل آید. همچنان که اثرات مثبت تکنولوژیهای نوین در کیفیت زندگی ما قابل انکار نیست؛ در صورت عدم مدیریت صحیح نیز ممکن است تأثیرات مضر آن بر زندگی کودکان و نوجوانان ما غیرقابل جبران باشد. یکی از مهمترین عوامل برای تعیین اثر مثبت یا منفی رایانه مدت زمانی است که کودک یا نوجوان از آن استفاده میکند و مسئله دیگر نوع فعالیت هایی است که با آنها درگیر است. وقتی بچه برای مدت طولانی از روز پای کامپیوتر می نشیند در سایر فعالیتهای تحصیلی، ارتباطی و اجتماعی دچار عقب ماندگی میشود. استفاده زیاد و کنترل نشده از کامپیوتر موجب افزایش وزن، رکود عملکرد اجتماعی- ارتباطی، گوشه گیری، انزوا و غمگینی می شود همچنین بازیهای خشن کامپیوتری کودکان و نوجوانان را مستعد مشکلات رفتاری و پرخاشگری می کند ولی اگر از برنامه های صحیح آموزشی استفاده شود خلاقیت افزایش می یابد و فرصتی برای اکتشاف و جستجوگری در اختیار او قرار می گیرد. (عسگری، ۱۳۹۸).

برای داشتن فضای مجازی مطلوب در خانواده پس از آگاهی های لازم باید چگونگی استفاده از آن کاملاً مدیریت شود. برنامه ریزی و زمان بندی مهم ترین راه کار برای استفاده مطلوب از رسانه های جدید است استفاده نامحدود کودکان و نوجوانان از اینترنت و بازیهای رایانه ای آسیب های متعددی به همراه دارند که بر این اساس لازم است استفاده روزانه فرزندان از اینترنت بازی های رایانه ای زمان محدودتری در نظر گرفته شود

همچنین زمان استفاده از این رسانه ها نباید با کارهای مهم تری همچون نماز درس خواندن مطالعه تفریح مناسب با دوستان و تداخل داشته باشد و موجب برهم خوردن نظم حاکم بر این امور شود یا در ایام امتحانات موجب خلل در درس خواندن گردد. وقتی استفاده از ابزاری خاص موجب آسیب های فراوان می شود مطمئناً باید به دنبال جایگزینی مناسب بود تا میزان آسیب ها به حداقل برسد و تهدیدها به فرصت تبدیل شود برای کاهش آسیب ها و معضلات ناشی از این ابزارها توجه به آداب و رسوم و فرهنگ اسلامی ضروری است بهترین و مهمترین به سری که می تواند این جایگزینی را انجام دهد و هم زمان با غنی سازی اوقات فراغت و فرهنگ اصیل اسلامی ایرانی را تقویت یا احیا کند خانواده و کارکردهای مربوط به آن است موارد زیر می تواند جایگزین مناسبی برای ارتباطات نادرست فضای مجازی در خانواده ها باشند.

- گفت و گو و تعاملات خانوادگی
- ارتباط با اقوام و بستگان
- ارتباط با دوستان شایسته
- داستانگویی بازی ها و تفریحات سالم
- پیوند با مراکز دینی

توجه به اینکه بیشتر استفاده کنندگان از فضای مجازی نوجوانان و جوانان هستند، فرهنگ سازی برای کاهش پیامدهای آن ضروری است. لذا اطلاع رسانی، آموزش نحوه استفاده صحیح از این فناوری می تواند مؤثر واقع گردد. آموزش مهارتهایی چون حل مساله، تصمیم گیری، ارتباطات فردی و اجتماعی، تفکر و خلاقیت، نه گفتن، ابراز وجود، تقویت معنویات و موضوعات دینی، مراقبت و صیانت از جنسیت، خویشترداری، استفاده مناسب از زمان و غنی سازی اوقات فراغت و خودشناسی میتواند در ایجاد نگرش درست، نسبت به استفاده صحیح از اینترنت و فضای مجازی کارساز باشد و برای آینده سازان کشور، زمینه ساز مصونیت شود (عسگری، ۱۳۹۸).

نتیجه گیری

تربیت یکی از وظایف خطیر والدین است که عوامل متعددی در کیفیت آن مؤثر و تاثیر گذار است. رسانه ها به عنوان یکی از عوامل مهم تأثیرگذار بر تحولات خانواده، نقش اساسی در دگرگونی روابط درونی بین اعضاء آن داشته اند. این تحولات باعث سست شدن پیوندهای درون خانواده، افزایش طلاق، ناتوانی در تربیت فرزندان و... شده و از سوی دیگر پیامدهای مثبتی چون افزایش سطح آگاهی اعضاء خانواده، شناخت روشهای بهتر در برخورد با فرزندان، استفاده بهینه از امکانات بهداشتی، آموزشی و... داشته است. (سعید و فراهانی، ۱۳۹۱).

امروزه با توجه به نقشی که فضای مجازی و رسانه ها تاکنون در ابعاد مختلف زندگی داشته اند نمی توان آنها را نادیده گرفت. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری خانواده ها در خصوص تهدیدهای فضا سازی سایبری، در درجه نخست اوایت قرار دارد. پیشگیری از آسیب ها اخلاقی اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم است و برای جلوگیری از فروپاشی خانواده ها والدین باید تا حدودی به فناوری های روز دنیا مسلط باشند و بدانند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست. (عسگری، ۱۳۹۸).

منابع

۱. آقامحمدی، جواد (۱۳۹۰) نگاهی به مبانی نظری آسیب های اجتماعی در حوزه خانواده؛ سندج: انتشارات نویبان.
۲. جان پرور، محسن و حیدری موصول، طهمورث (۱۳۹۰) آسیب شناسی فضای سایبربر امنیت اجتماعی، پژوهش نامه نظم و امنیت انتظامی پاییز ۱۳۹۰ - شماره ۱۵.
۳. حاجی بابایی، حمیدرضا؛ «نقش خانواده در تربیت اسلامی» (۱۳۹۱) ماهنامه پیوند، شماره ۳۹۷، صص ۵-۳.
۴. حبیبی، محمدرضا. (۱۳۸۹) ارزیابی فناوری نوین آموزشی هوشمند در مدارس ایران.
۵. حسن زاده، رمضان؛ بیدوختی، عاطفه و رضایی، عباس (۱۳۹۱). رابطه اعتیاد به اینترنت با پیشرفت تحصیلی و ویژگی های شخصیتی فراگیران. فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال سوم، شماره اول، پاییز (۱۳۹۲)، صص ۹۵-۱.

۶. حسن زاده، رمضان و رضایی، عباس (۱۳۸۹) آسیب شناسی ناشی از کاربرد فن آوری اطلاعات و ارتباطات در دانشجویان، فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی.
۷. حیدری، آرمان. رضانی ناصری، عباس. (۱۳۹۳) بررسی رابطه استفاده از اینترنت، برنامه های شبکه های ماهواره های و هویت دینی دانش آموزان. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی. شماره ۱. سال ۱.
۸. دادگران، سید محمد؛ مبانی ارتباط جمعی (۱۳۸۴) تهران: نشر مروارید و فیروزه، چاپ هشتم.
۹. ذکایی، محمدسعید و خطیبی، فاخر (۱۳۸۵) بررسی رابطه حضور در فضای مجازی و هویت مدرن در بین کاربران اینترنتی جوان ایرانی، فصلنامه علوم اجتماعی شماره ۲.
۱۰. ربیعی علی، محمدزاده یزد فرشته (۱۳۹۲) آسیب شناسی فضای مجازی، بررسی تاثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان، نشریه راهبرد اجتماعی، دوره ۲، شماره ۶.
۱۱. ستوده، هدایت الله، آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات)، (۱۳۷۹)، چاپ ششم، تهران، انتشارات آوای نور.
۱۲. سعید، زهره و فراهانی، محسن (۱۳۹۱) بررسی تاثیر رسانه ها بر تربیت و رشد کودکان و نوجوانان، پژوهش نامه تربیت تبلیغی، شماره ۱.
۱۳. شکرپیگی، عالی (۱۳۹۰) رسانه، زنان و مناسبات خانواده، انجمن جامعه شناسی ایران.
۱۴. عالی، مرزیه (۱۳۹۷) تحلیلی بر شکست ساختار کودکی در فضای مجازی، نهمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران.
۱۵. عسگری، عشرت (۱۳۹۸) آسیب شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان، سومین همایش ملی روانشناسی، تعلیم و تربیت و سبک زندگی، قزوین. <https://civilica.com/doc/1020777>.
۱۶. کازنو، ژان (۱۳۸۴) جامعه شناسی وسایل ارتباط جمعی ترجمه باقر ساروخانی؛ چاپ هشتم، انتشارات اطلاعات.
۱۷. کاستلز، مانوئل، (۱۳۸۰) عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ، جلد ۵: ظهور جامعه شبکه ای، ترجمه احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران، طرح نو.
۱۸. کیان، مریم (۱۳۹۴) تبیین ابعاد تربیت کودک در نظام خانواده از دیدگاه اسلام، فصلنامه علمی ترویجی اخلاقی، شماره ۱۸.
۱۹. کریمی، عبدالعظیم، (۱۳۸۱) تربیت چه چیز نیست، تهران: نشر تربیت، چاپ سوم.
۲۰. مطهری، مرتضی (۱۳۸۳). مجموعه آثار، ج ۲۲، ج ۱۱، قم، صدرا.
۲۱. مهدیان، حسین، مومنی مهمویی، حسین و رفیعی پور، حمید (۱۳۹۳) تاثیر استفاده از بازی های رایانه ای بر ابعاد رفتاری دانش آموزان، فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی. دوره ۵، شماره ۲.
۲۲. ناجی، مهدی (۱۳۹۹). حضور بیشتر فرزندان در فضای مجازی در ایام کرونا و لزوم فرهنگ سازی و افزایش سواد رسانه های، وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.ir.tribnews.ir>.
۲۳. نوابخش، مهرداد و هاشم نژاد، فاطمه و رادشیم پور، وحید (۱۳۸۹) بررسی آثار اینترنت و موبایل در تغییر هویت جوانان ۲۵: ۱۵ سال استان مازندران، مجله تخصصی جامعه شناسی، سال اول، شماره ۱.